

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію

Гумена Олександра Вікторовича

«Розвиток аграрного страхування в Україні»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, галузі знань
07 Управління та адміністрування

1. Актуальність роботи. Аграрний сектор України традиційно є одним із ключових драйверів соціально-економічного розвитку держави, забезпечуючи значну частку валового внутрішнього продукту, стабільні валютні надходження та продовольчу безпеку. Водночас аграрне виробництво характеризується високим рівнем ризиковості, що обумовлено поєднанням природно-кліматичних, технологічних, ринкових, соціально-економічних та інституційних факторів. Часті посухи, повені, заморозки, градобої, воєнні дії, руйнування інфраструктури та порушення логістичних ланцюгів створюють непередбачувані коливання врожайності та фінансові втрати агровиробників.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю переосмислення теоретичних засад і практичних механізмів аграрного страхування в умовах таких структурних і технологічних змін. Український ринок аграрного страхування перебуває у стані трансформації: від класичних страхових продуктів – до інноваційних, параметричних та цифрових рішень, що використовують супутниковий моніторинг, автоматизовані системи оцінки ризиків та цифрові платформи. Разом із тим, рівень страхового покриття залишається низьким, довіра аграріїв до страхових інститутів обмежена, а державна підтримка – недостатньою.

Дослідження Гумена О. В. присвячене комплексному аналізу сучасного стану ринку аграрного страхування в Україні, виявленню ключових проблем, оцінці впливу соціально-економічних, політичних та кліматичних чинників на його ефективність, а також обґрунтуванню стратегічних і інноваційних підходів до розвитку системи страхового забезпечення аграрного сектору. Особлива увага приділена цифровізації страхових процесів, застосуванню параметричних та індексних страхових продуктів, поведінковим детермінантам мотивації агровиробників і розробці моделей, що забезпечують адаптивність ринку до сучасних викликів.

Таким чином, дослідження є науково та практично значущим, оскільки формує теоретико-методичну основу для модернізації системи аграрного страхування в Україні, сприяє підвищенню фінансової стійкості аграрного сектору, зміцненню довіри до страхових компаній та забезпеченню безперервності виробничого циклу в умовах економічної, кліматичної та соціально-політичної невизначеності.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі фінансів, банківської справи та страхування Уманського національного університету у межах науково-дослідної теми «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер

державної реєстрації 0121U112522). Тема дисертації повністю відповідає напряму наукових досліджень кафедри та логічно інтегрується в комплексні наукові розробки, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості, розвитку інституцій та ефективного управління ризиками в аграрному секторі України.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Дисертаційна робота ґрунтується на критичному аналізі наукової літератури, міжнародних практик аграрного страхування та національної нормативно-правової бази. Обґрунтовано теоретичні підходи до розуміння аграрного страхування як складної адаптивної системи, що функціонує під впливом соціально-економічних, політичних, кліматичних та технологічних трансформацій.

У першому розділі систематизовано понятійно-категоріальний апарат та уточнено концепцію аграрного страхування як багатофункціонального механізму управління ризиками.

Другий розділ присвячено оцінці стану сучасних тенденцій розвитку аграрного страхування в Україні (2018-2024 рр.), динаміки премій, виплат, капіталу, структури ринку та рівня фінансової інклюзії. Використано інтегральні індекси (KOG, INF, SOC, MOT, CRMR) для кількісної оцінки готовності агровиробників до ризик-менеджменту. Доведено, що ринок перебуває у стані керованої конкуренції та високої чутливості до зовнішніх ризиків.

У третьому розділі розроблено концептуальну модель інноваційного управління ризиками, що інтегрує цифрову аналітику, інтелектуальні страхові рішення, індексно-аналітичні інструменти та ESG-механізми. Модель забезпечує прогнозування ризикових подій, оперативну оцінку втрат, оптимізацію страхових процесів та зниження транзакційних витрат, а також передбачає реалізацію через державно-приватні партнерства, національну цифрову платформу та інтеграцію з державними реєстрами.

На основі SWOT-аналізу та сценарного моделювання визначено ключові напрями розвитку ринку: державне партнерство, цифровізацію страхових процесів, розширення лінійки продуктів та удосконалення механізмів державної підтримки.

Висновки та рекомендації є логічно послідовними, теоретично обґрунтованими та підтвердженими кількісними і якісними результатами, що забезпечує їх достовірність і практичну застосовність для підвищення фінансової стійкості аграрного сектору України.

4. Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному теоретико-методичному та емпіричному обґрунтуванні розвитку аграрного страхування в Україні, що забезпечило формування нових підходів до управління ризиками та модернізації ринку. Вперше розроблено концептуальну модель інноваційного управління ризиками в аграрному страхуванні, яка інтегрує цифрову аналітику, інтелектуальні страхові рішення, індексно-аналітичні інструменти оцінки збитків та ESG-механізми, забезпечуючи прогнозування ризикових подій, оперативну оцінку втрат, оптимізацію страхових процесів та зниження транзакційних витрат, а також обґрунтовує напрями практичної реалізації через державно-приватні партнерства,

національну цифрову платформу та інтеграцію з державними реєстрами й системами моніторингу.

Удосконалено класифікаційний апарат видів аграрного страхування, науково-методичні підходи до стратегічного аналізу ринку та обґрунтування напрямів його розвитку, а також теоретико-методичні засади дослідження поведінкових факторів страхувальників через авторську поведінково-мотиваційну модель, що дозволяє кількісно оцінити вплив когнітивних чинників на участь у страхових програмах і формувати диференційовані політики залучення виробників.

Дістали подальшого розвитку підходи до визначення сутності та ролі аграрного страхування як інституційно і технологічно організованої системи протидії ризикам, методичні засади оцінювання нормативно-правового забезпечення та інституційної структури ринку, аналітичні та методичні підходи до оцінювання сучасного стану, структури та видової диференціації страхових продуктів, а також методика кількісної оцінки проблем і ризиків аграрного страхового захисту.

Отримані результати є науково новими, концептуально узгодженими та відображені у висновках дисертації й опублікованих працях здобувача, забезпечуючи науково-практичну основу модернізації аграрного страхування та підвищення фінансової стійкості аграрного сектору України.

5. Практичне значення дисертаційної роботи. Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні теоретико-методичних засад та прикладного інструментарію розвитку аграрного страхування в Україні. Запропоновані підходи дозволяють удосконалити механізми страхового захисту, враховувати поведінкові та мотиваційні чинники учасників ринку та формувати сучасну адаптивну модель розвитку аграрного страхування в умовах зростаючих ризиків.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у діяльність страхової групи «ТАС», що сприяло удосконаленню бізнес-процесів, оптимізації комунікаційних стратегій та підвищенню клієнтоорієнтованості; у систему управління ПП «ПФ КОНТУР», що забезпечило стабільність фінансових результатів, підвищення ефективності планування та зміцнення стійкості підприємства; у виробничі та планові процеси ТОВ «СТ АГРОЗАХІД», що сприяло підвищенню ефективності планування та рівня захищеності аграрного виробництва; а також у навчальний процес Уманського національного університету, що сприяло оновленню змісту дисциплін «Страхова справа», «Аграрне страхування» та «Страховий менеджмент» і формуванню професійних компетентностей у сфері управління ризиками та страхового захисту.

Окреме практичне значення мають рекомендації для регулятора, спрямовані на підвищення прозорості аграрного страхового ринку, розвиток ризик-орієнтованого нагляду, впровадження контрольованих режимів апробації інновацій, удосконалення класифікації страхових продуктів для аграрного сектору, посилення кіберзахисту та стимулювання фінансової інклюзії серед сільськогосподарських виробників.

6. Повнота викладу результатів, особистий внесок здобувача. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено у 17 наукових працях, серед яких 5 статей у фахових виданнях України категорії Б (2 – одноосібні), 11 тез доповідей (2 – одноосібні) та 1 публікація в інших виданнях. Повнота викладу результатів дослідження забезпечена всебічним відображенням теоретичних, методичних і практичних положень роботи у наукових публікаціях, доповідях на конференціях і матеріалах апробації результатів. Особистий внесок здобувача є значним і полягає у формуванні теоретико-методичної концепції розвитку аграрного страхування, побудові аналітичних моделей оцінки ризиків та страхових процесів, проведенні статистичного й індексного аналізу динаміки ринку, обґрунтуванні поведінково-мотиваційних і цифрових підходів до залучення агровиробників у страхові програми, а також у розробці пропозицій щодо створення адаптивної архітектури аграрного страхового ринку та впровадження інноваційних страхових продуктів.

7. Характеристика структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дисертаційна робота вирізняється чіткою логікою побудови, структурною цілісністю та послідовністю викладення матеріалу.

Зміст роботи логічно структуровано за трьома розділами, які послідовно розкривають теоретичні, аналітичні та практичні аспекти дослідження. У кожному розділі простежується логічний зв'язок між метою, завданнями, методами та отриманими результатами, що забезпечує системність і наукову завершеність дослідження.

Мова дисертації характеризується науковою точністю, чіткістю формулювань, лаконічністю та логічною зв'язаністю викладу. Автор коректно використовує спеціальну термінологію у сфері страхування, фінансів і ризик-менеджменту, дотримується норм академічного стилю, граматичної й стилістичної узгодженості. Виклад матеріалу є змістовним, аргументованим і послідовним, що свідчить про високий рівень культури наукового письма.

Ілюстративний матеріал (таблиці, рисунки, діаграми) виконано на належному рівні, він має аналітичний характер, доповнює текстові положення й підсилює доказовість наукових висновків.

Робота є самостійним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному, методичному й прикладному рівні, що підтверджується глибиною аналізу, науковою обґрунтованістю висновків і практичною значущістю отриманих результатів для розвитку аграрного страхування та системи фінансової безпеки аграрного сектору України.

Дисертація Гумена Олександра Вікторовича «Розвиток аграрного страхування в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування, виконана та оформлена відповідно до вимог ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання» та до вимог, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

8. Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота Гумена О. В. виконана з дотриманням принципів академічної

добросовісності та відповідає вимогам чинного законодавства України у сфері авторського права і суміжних прав. У ході аналізу поданих матеріалів не виявлено текстових запозичень, некоректних запозичень або використання наукових результатів інших авторів без належних посилань на відповідні джерела. Усі запозичені положення, ідеї та результати досліджень належним чином ідентифіковані та оформлені відповідно до вимог наукової етики.

9. Структура та обсяг дисертації. Матеріал дисертаційної роботи викладено на 218 сторінках, з яких 170 сторінок становить основний текст. Робота містить 33 таблиці та 16 рисунків. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Список використаних джерел включає 180 найменувань. Усі положення дисертації викладено послідовно, логічно та структуровано, що забезпечує цілісність, системність і наукову виваженість подання матеріалу.

10. Зауваження щодо дисертації. Дисертаційна робота Гумена О. В. є завершеним, логічно структурованим і змістовним науковим дослідженням, що вирізняється системністю, послідовністю та комплексним підходом до вирішення поставлених завдань. Разом із тим, окремі аспекти потребують уточнення або подальшого розвитку, що не знижує наукової й практичної цінності роботи, а навпаки – відкриває перспективи для подальших досліджень у сфері розвитку аграрного страхування та управління ризиками в аграрному секторі:

1. У першому розділі дисертації «Теоретичні основи аграрного страхування» (підрозділ 1.1 «Сутність, роль і значення аграрного страхування в системі фінансового захисту аграрного сектору») представлено табл. 1.3 «Ключові виклики аграрного страхування». Для поглиблення аналітичної складової дослідження доцільним було б розширити перелік і типологізацію наведених викликів, зокрема шляхом урахування додаткових класифікаційних ознак та порівняльних підходів, що забезпечило б більш комплексне та деталізоване висвітлення проблематики.

2. У підрозділі 1.3 та таблиці 1.13 представлено інституційну модель аграрного страхового ринку України, яка комплексно окреслює склад учасників ринку, їхні функції та базові напрями діяльності. Водночас наведена модель має переважно описовий характер і не містить достатньо детального аналізу механізмів взаємодії між її елементами, а також системного розподілу функціональної відповідальності між ключовими інститутами ринку, що є необхідним для забезпечення ефективного управління ризиками та координації діяльності учасників. Крім того, у моделі недостатньо розкриті практичні інструменти координації, методологія регулювання взаємозв'язків між державними органами, страховиками, агровиробниками та фінансовими посередниками, а також механізми стимулювання та контролю виконання функціональних обов'язків. Розширене та детальне пояснення зазначених аспектів не лише підвищило б прикладну інтерпретацію запропонованої моделі, але й сприяло б її практичній придатності для ефективного регулювання,

стратегічного планування та розвитку аграрного страхового ринку України в умовах сучасних економічних викликів і ризиків.

3. У роботі детально здійснено аналіз сучасних тенденцій розвитку аграрного страхування в Україні, включно із сучасним станом та динамікою розвитку ринку (другий розділ). Водночас доцільним є проведення більш глибокого та кількісно обґрунтованого аналізу фінансової стійкості ринку аграрного страхування, що включав би структуру страхових резервів, механізми перестраховування та міжнародне покриття, а також оцінку їх впливу на стабільність аграрного страхового сектору під час кризових ситуацій. Такий підхід дозволить точніше визначити потенційну здатність національного ринку протистояти надзвичайним подіям та оптимізувати інструменти державного регулювання.

4. У межах дослідження стратегічних напрямів вдосконалення системи аграрного страхування в Україні здійснено комплексну стратегічну діагностику ринку з використанням SWOT-аналізу, стратегічної карти та сценарного підходу. Водночас доцільним є поглиблення кількісного моделювання прогнозних сценаріїв (інерційного, адаптивного та інтеграційного) із врахуванням фінансових, кліматичних і політичних ризиків. Такий підхід дозволить підвищити точність оцінки ефективності стратегічних рішень та наукову обґрунтованість рекомендацій щодо розвитку ринку.

Зазначені зауваження мають дискусійно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони спрямовані на подальше вдосконалення окремих положень дослідження та визначають подальші перспективні напрями наукових пошуків автора. Наявність дискусійних аспектів свідчить про складність проблематики та високу практичну значущість проведеної роботи для розвитку системи аграрного страхування в Україні.

11. Загальний висновок. Дисертаційна робота Гумена Олександра Вікторовича на тему «Розвиток аграрного страхування в Україні» є цілісним, науково обґрунтованим і практично значущим дослідженням та виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Автором комплексно розкрито теоретико-методичні засади розвитку аграрного страхування, здійснено ґрунтовний аналіз сучасного стану, тенденцій і ризиків ринку, обґрунтовано стратегічні, поведінкові та інноваційні напрями його вдосконалення, що у сукупності вирішують конкретне наукове завдання щодо розвитку аграрного страхування в Україні.

Отримані результати характеризуються науковою новизною, обґрунтованістю та практичною значущістю, а розроблені автором моделі й рекомендації апробовано у професійній та освітній діяльності, що підтверджує їх результативність. Дисертаційна робота має логічну структуру, виконана на належному науково-методичному рівні, відповідає вимогам академічного стилю та відзначається вагомим особистим внеском здобувача. Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і спрямовані на подальше вдосконалення наукових підходів до оцінювання ризиків, удосконалення нормативно-правового

регулювання та розширення емпіричної бази дослідження. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами) та вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України № 40 від 12 січня 2017 року (із змінами), а її автор – Гумен Олександр Вікторович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Уманського національного
університету

Наталія БОНДАРЕНКО